

Bezoekadres
Herengracht 482
1017 CB Amsterdam

Postbus 10718
1001 ES Amsterdam
Telefoon 020 2514 900
Fax 020 2515 999

Gemeente Amsterdam

Bureau Monumenten & Archeologie

Nr.: 2012/5872

Reg. dd: 22-3-2012

Afd: BFD - SO

INKOMEND

Dhr. J. Dijstelbloem
Stadsdeel Zuid
Postbus 74019
1070 BA Amsterdam

Datum
Ons kenmerk
Uw kenmerk
Behandeld door
Doorkiesnummer
Faxnummer
E-mail

6 maart 2012

2012 BMA 109 47

J. van der Werf
020 2514953
020 2514999
j.vanderwerf@bma.amsterdam.nl

Onderwerp

Betreft reactie op advies van dhr. H. van Bergeijk over monumentwaardigheid Banstraat 23-27

Geachte heer Dijstelbloem,

Uit onze correspondentie is gebleken dat bij het versturen van ons advies, u niet alle relevante stukken van ons hebt gekregen. Doorgaans ontvangt u van ons naar aanleiding van een verzoek om een advies over de monumentwaardigheid van een object, een gebouwbeschrijving en een advies. In het geval van de Banstraat 23-27 heeft u de gebouwbeschrijving door een nalatigheid van onze zijde nooit gekregen. Dat betekent dat dhr. Van Bergeijk zijn advies heeft moeten baseren op alleen het advies van BMA en niet de mogelijkheid heeft gehad de daarbij behorende beschrijving te bestuderen.

Wij zullen op basis van ons onderzoek kort ingaan op de verschillen tussen ons advies en dat van dhr. Van Bergeijk. Hierbij betrekken wij ook een aanvullend stedenbouwkundig onderzoek dat wij ontvingen van mevr. Y. Spoelstra, gemaakt in opdracht van de Banvereniging door mevr. Y. Spoelstra.

Dhr. van Bergeijk plaatst in zijn advies 'Enkele inhoudelijk en procedurele opmerkingen over de 'zaak Bangarage' bij de volgende punten kanttekeningen:

1. De bangrage is een representatief voorbeeld van de architectuur van rond 1910
2. De stedenbouwkundige context, in relatie tot het eerste Plan Zuid van Berlage
3. De cultuurhistorische waarde van de Bangarage als getuige van de overgang tussen opeenvolgende wijzen van transport
4. De architectonische uitwerking, onder meer door toepassing van een mansardekap, grote ramen in het dakvlak, de metselverbanden, de kenmerkende details, gevoeliger dan bij de woningen aan de De Lairesestraat het geval is.
5. De gaafheid van het complex
6. De zeldzaamheid van het complex.

In de gebouwbeschrijving die BMA heeft opgesteld komen al deze punten aan bod. Dat rond 1910 door architecten meerdere ontwerpbenaderingen bestonden, betekent niet dat de vormgeving van de Bangrage niet typerend zou kunnen zijn voor deze periode. De beide adviezen van BMA en van Van Bergeijk verschillen niet zozeer in de beschrijving van de bangrage in zijn stedenbouwkundige context, maar wel in de uiteindelijke waardebeoordeling die op grond van de beschrijving kan worden gemaakt.

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Op basis van de notitie van dhr. van Bergeijk en het onderzoek van mevr. Spoelstra concludeert BMA het volgende:

Stedenbouwkundig is het bouwblok waarvan de bangarage deel uitmaakt interessant, al kwam de ambitie waarmee dit is ontworpen niet geheel uit de verf. Wie de huidige situatie vergelijkt met het ontwerp voor de straat waaraan de garage staat, moet constateren dat de verwijding van de Banstraat mede door de gesloten muur bij de entree tot de J.J. Viottastraat niet de kwaliteit heeft gekregen die was beoogd.

De *architectonische vormgeving* van de garage heeft zeker esthetische waarde, maar deze is tegen de achtergrond van wat reeds als gemeentelijk monument is aangewezen niet voldoende voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst.

Vanuit *cultuurhistorisch oogpunt* gezien was de Bangarage zeer zeker van grote betekenis geweest, ware het niet dat van de oorspronkelijk indeling en inrichting van een garage voor koetsen en auto's niets meer is terug te vinden. De vormgeving van de huidige garage, die bovendien tot bedrijfsruimte is verbouwd dateert van de jaren vijftig. Als getuige van de overgang tussen transport per rijtuig naar transport per auto is de bebouwing aan Banstraat 23-27 niet meer gaaf te noemen. In de discussie over behoud van de bangarage wordt vaak verwezen naar de garage/annex koetshuis op Prins Hendriklaan 31, die in 1997 is gesloopt. BMA betreurt de sloop van dit complex, maar ziet hierin geen reden om positief te adviseren over de monumentwaardigheid van de bangarage, omdat sporen die wijzen op het vooroorlogse gebruik, niet meer aanwezig zijn.

Op basis van bovengenoemde overwegingen blijft BMA bij het eerder gegeven advies dat Banstraat 23-27 niet in aanmerking komt voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. In de hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd, verblijf ik,

Met vriendelijke groeten,

Karin Westerink
Hoofd afdeling Monumenten

Gebouwbeschrijving van de **Banstraat 23-25-27**

Architect: G.J. Venemans, E.A. Roest

Ontwerp: 1917-1918

Functie: garages met bovenwoningen en paardenstal

Stedenbouwkundige context

Oud Zuid is een stedenbouwkundige erfenis die Amsterdam te danken heeft aan buurgemeente Amstelveen, destijds Nieuwer-Amstel geheten. Het Concertgebouw stond in Amstelveen. Het gebied werd in 1896 geannexeerd, maar toen waren de weilanden achter het Concertgebouw natuurlijk al in handen van grondspeculanten. De ontwikkeling van het Plan Berlage, tussen 1900 en 1915, laat zien dat het aanvankelijk niet in de bedoeling lag om de De Lairesestraat door te trekken naar het Haarlemmermeerstation. Berlage wist dat lange rechte straten nooit een goed beeld opleveren. In de tweede versie van het ontwerp is het plangebied ten noorden van het Noorder Amstelkanaal deels al bebouwd en liep de De Lairesestraat toch rechtdoor.

Het was dus niet gelukt om het door Berlage beoogde kortere tracé te realiseren. Maar een nadere blik op de plankaart leert dat men wel heeft geprobeerd om een ander detail uit het ontwerp van 1900 te realiseren. Berlage had tussen de Hondecoeterstraat, de Nicolaas Maesstraat, de Banstraat en de De Lairesestraat twee min of meer halfopen en zeer diepe bouwblokken geprojecteerd. Die heeft men conform zijn bedoelingen uitgevoerd, maar de opzet verklaart wel de opmerkelijke kenmerken van deze blokken. De extra ruimte van de binnenterreinen werd gebruikt voor de bouw van scholen. De ordenkaart laat zien dat de bebouwing aan de zijde van de Nicolaas Maesstraat het oudst is, daarna volgde de reeks royale eengezinshuizen aan de De Lairesestraat, genummerd 33-51. Pas in tweede instantie werd de bebouwing aan de dwarsstraten gerealiseerd. Dit is nog altijd goed te zien door de afwijkende bouwstijl. Klaarblijkelijk was het financieel niet realistisch om de oorspronkelijke opzet van Berlage te handhaven.

Alleen aan de Banstraat verrees al in 1918 bescheiden bebouwing bestaande uit enkele garages met bovenwoningen onder een kap, behorende bij de aangrenzende huizen aan de De Lairesestraat. Dit blokje had een zo bescheiden volume dat het niet principieel in strijd was met de stedenbouwkundige bedoelingen van Berlage.

Architectonische verschijningsvorm

Het ontwerp voorzag aanvankelijk in de bouw van twee garage-eenheden met elk twee deuren gescheiden door de twee voordeuren van de bovenwoningen, het geheel werd afgedekt door een forse mansardekap. Al tijdens de planfase of kort daarna tijdens de uitvoering werd de symmetrie van deze strak gelede gevel verstoord door het toevoegen van een derde eenheid, nummer 27. De gemetselde gevel staat op een plint van natuursteen en ontleent zijn strakke ritme aan de overeenkomstige maatvoering van de brede garagedeuren en de raamkozijnen op de verdieping. Deze gevelopeningen worden gescheiden door tamelijk brede muurdammen die wat naar voren springen, de borstweringen boven de garagedeuren zijn uitgevoerd met siermetselwerk. De gevel wordt afgesloten door een eenvoudige gootlijst. De kap, waarin zes dakkapellen zijn gestoken, vier in het oorspronkelijke ontwerp, was belegd met pannen.

De symmetrische opzet en het sober maar zorgvuldig gedetailleerde metselwerk gaven het eerste ontwerp een architectonische kwaliteit die voor een strikt utilitair bouwwerk zeker niet te wensen over liet. De toevoeging van de derde eenheid verstoorde de symmetrie waardoor het gevelbeeld uit balans raakte. Inmiddels resteert weinig van het beschaafd zakelijke bouwwerk. De garages met de bijbehorende deuren zijn verdwenen en hebben plaats gemaakt voor laagwaardige puien die onderling verschillen. De pannen op het dak zijn vervangen door dakleer. De naoorlogse nieuwbouw op de hoek van de Banstraat en de Nicolaas Maesstraat heeft ook afbreuk gedaan aan de stedenbouwkundige betekenis van de garages voor het bouwblok.

De garageruimtes worden nu voor andere doeleinden gebruikt en zijn dus geheel verdwenen. De woningen op de verdiepingen worden nog bewoond maar zijn niet gaaf bewaard gebleven.

Cultuurhistorische context

Beide ontwerpers, G.J. Venemans en E.A. Roest, waren destijds gerespecteerde architecten in Amsterdam. Met name Venemans, die ook projectontwikkelaar en aannemer was, heeft veel gebouwd, vooral burgerwoningen in het duurdere segment. Zodoende is zijn werk goed vertegenwoordigd op de monumentenlijst. Ook van Roest worden verschillende belangrijke ontwerpen beschermd.

Typologisch vormde het ontwerp voor een blokje garages met bovenwoningen ongetwijfeld een bijzonderheid in hun oeuvre, terwijl in deze omgeving ook stedenbouwkundig sprake is van een zeldzaamheid. Bij de Dienst der Publieke Werken leefde het besef dat autogarages eigenlijk een noodzakelijke voorziening waren bij duurdere burgerwoningen, maar het was altijd lastig om in het stedenbouwkundig ontwerp de noodzakelijke ruimte te vinden. De bebouwing rond het Vossiusgymnasium laat zien dat men serieus nadacht over dat probleem. Pas na de oorlog, vooral in Buitenveldert, kreeg het blokje garages, maar zonder verdieping en kap, een eigen plaats in het stedenbouwkundig ontwerp. De drive-in woning was een andere oplossing.

Conclusie

Het bouwwerk Banstraat 23-25-27 voldoet niet aan de criteria voor plaatsing op de monumentenlijst. Het betreft een ontwerp van bekende architecten, maar hun belangrijkste werk wordt al beschermd. Bovendien is het bouwplan dat zij ooit maakten nauwelijks herkenbaar. Er kan niet gesproken worden van constructieve innovatie. Typologisch betreft het wel een bijzonderheid, maar daarbij moet de aantekening gemaakt worden dat de oorspronkelijke functie onherroepelijk verdwenen is. De belangrijkste waarde is gelegen in de stedenbouwkundige betekenis van het bescheiden bouwvolume. Daaraan is afbreuk gedaan door de naoorlogse nieuwbouw, maar toch is hier nog iets bewaard gebleven van het idee van Berlage om twee ruime halfopen bouwblokken te maken met scholen op de binnenterreinen. Het is destijds niet gelukt om die ambitieuze opzet te realiseren, maar met meer bouwvolume op deze locatie verdwijnt wel een herinnering aan het eerste ontwerp van Berlage voor Amsterdam Zuid. De gaafheid van het gevelbeeld is matig tot slecht.